

könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
január

PC
CD-ROM

Magyar Könyvészet 1712–1920

Petrik Géza
retrospektív bibliográflája
és a pótlások

arcanum **D**igitéka

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

11. évfolyam 1. szám

2002. január

Tartalom

Könyvtárpolitika

Beköszöntő a 2002. évre	3
„Megszületett” az első könyvtárosi PhD	5
Biczák Péter: Kedves könyvtáros barátom... ..	10

Fórum

Futala Tibor: 1949 és 1952 között könyvtár szakos egyetemi hallgató voltam. Vélekedés a (h)őskori vitáról	11
Csáky S. Piroska: Az új évezred kihívásai a könyvtártudományban	14

Műhelykérdések

Kégli Ferenc–Tóth Katalin: Magyar Könyvészet 1712–1920 CD-ROM-on	18
Lente Zsuzsanna: Nagylucsei Orbán psalteriuma reneszánsz kötésének feltárása	26

Napló

Arató Antal: Nemzetközi Ex Libris Pályázat, Nyíregyháza, 2001	30

História

Varga Róbert: A Módszertani Munkabizottság megalakulása	32
Kocsy Anikó: Az enciklopédikus lapok kialakulásának sajátos körülményei Magyarországon a XIX. század közepén	39

Extra Hungariam

Stumpf-Benedek Anna: Könyvtárosképzés Franciaországban – egy vendég-hallgató szemével	48

Könyv

Gerő Gyula: A Pataki Téka	53
Kertész Gyula: A Dunakanyar repertórium	57

From the contents

The first PhD degree in library and information science defended in Hungary (5);
Ferenc Kégli–Katalin Tóth: The Hungarian retrospective national bibliography
1712–1920 on CD-ROM (18)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár c. igazgatója; *Biczák Péter*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Csáky S. Piroska*, az Újvidéki Egyetem profeszszora; *Futala Tibor*, az OMK ny. igazgatója; *Gerő Gyula*, ny. főszerkesztő; *Kégli Ferenc*, az OSZK osztályvezetője; *Kertész Gyula*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Kocsy Anikó*, az OSZK osztályvezető-helyettese; *Lente Zsuzsanna*, az OSZK munkatársa; *Stumpf-Benedek Anna*, egyetemi hallgató; *Tóth Katalin*, a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa; *Varga Róbert*, a Somogy Megyei Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Beköszöntő a 2002. évre

A 3K szerkesztőbizottságának és szerkesztőségének tagjai között egyetlen egy olyan sem találhatók, aki híve lenne az önreklámnak, az önbemutatásnak, annak, hogy egy lap (mondjuk a 3K) ne azzal foglalkozzon, amivel alapítói szerint foglalkoznia kell, hanem saját magával. Ezúttal azonban kivételt kell tennünk. A következő sorok magáról a lapról fognak szólni.

Azon a helyen, ahol eddig az állott, hogy a lapot közreadja – többek közt – az Országos Széchényi Könyvtár, ezúttal és a jövőben is az áll, és fog állni, hogy a közreadók egyike a Könyvtári Intézet. Ennek megfelelően a felelős kiadó *Dippold Péter*, a Könyvtári Intézet igazgatója. Az egyéb adatok (a szerkesztőbizottság elnöke és tagjai, a szerkesztők, a technikai szerkesztő, a nyomda stb.) változatlanok. Mit jelent a változás? Miért került rá sor? Mi következik belőle? Joggal tehetnék fel olvasóink ezeket a kérdéseket. És épp azért szólunk, mint említettük kivételesen, önmagunkról, mert e kérdéseket szeretnénk megválaszolni.

Azt a 3K minden olvasója jól tudja, hogy a lapot 1992-ben öt szervezet, illetve intézmény (az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár – természetesen mai nevükön említjük őket, akkor némelyiket másként hívták) alapította. A szerkesztőbizottság tagjai az „alapító atyák” (vagyis a megfelelő intézmények vezetői, illetve azok képviselői.) Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, létrehozván saját lapját, a *Könyv és Nevelést*, egy idő múltán „kiszállt” a közreadók közül, képviselője azonban – a többiek kérésére, a kapcsolattartás és együttműködés érdekében – változatlanul helyet kapott a szerkesztőbizottság tagjai közt. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (a Könyvtári Intézet elődje) nem szerepelt sem az alapítók, sem a közreadók, és így természetesen a szerkesztőbizottsági tagok között sem. Igen rövid idő múlva azonban fölöttébb intenzívvé vált a KMK és a 3K kapcsolata. *Győri Erzsébet*, akkor a KMK mb. igazgatója, szerkesztőként jegyezte a lapot. Nem kell különösebben éles elme annak át- és belátásához, hogy ilyenként – természetesen – a lap, ha nem is kimondottan, de el sem titkolva, a KMK lapja is lett. Igen természetesen tűnhet hát, ha ez az implicit kapcsolat explicitté válik. Nos, ez történt meg most, a Könyvtári Intézet „belépésével” a közreadók közé, fellépésével mint kiadóval. (És magától értetődő, hogy ezt a státust nyomatékosítja Győri Erzsébet változatlan szereplése a szerkesztők között.) Hát, így is elmondhatnánk a történetet, és nem is lenne ez meghamisítása az igazságnak, hisz valóban erről (is) van szó. Valójában azonban többről van szó és némiképp másról is. A 3K olvasói bizonnyal emlékeznek még a lap 2000. évi októberi számára, az abban közölt interjúra Dippold Péterrel, a frissen alakult Könyvtári Intézet első igazgatójával. Aki figyelmesen olvasta Dippold Péter igazgató úr mondatait, már akkor sejthette, hogy – előbb vagy utóbb – az Intézet „beszáll” a könyvtári szaksajtóba is. Egész egyszerűen a dolgok természetes ne-

hézkedéseit követve, a kihívásoknak megfelelően, az ügyeket a maguk helyén látva és láttatva, a dolgok merituma értelmében. Talán nem helytelen ezúttal néhány sor idézetet hozni ebből az interjúból.

„A Könyvtári Osztály vezetője és az OSZK főigazgatója azt várja az intézettől, amit mi magunk is szeretnénk végrehajtani: egy modern, mozgékony, szervezetileg áttekinthető intézmény létrehozását, amely *fejleszt és szolgáltat, kezdeményez és közvetít* a magyar könyvtáros szakma érdekében... A törvény betűjét szigorúan véve a Könyvtári Intézet alapvetően *szolgáltató intézmény*. Információt szolgáltat könyvtártudományi szakkönyvtárán és állománygyarapítási tájékoztató rendszerén (Új Könyvek) keresztül... Tulajdonképpen módszertani munkáját is szolgáltatás-ként foghatjuk fel... Kijelenthető tehát, hogy az intézmény a magyar könyvtári rendszer (amely könyvtárakból, szintén szolgáltató intézményekből áll), tehát a *szolgáltatók szolgáltatója*. Ezen feladatok végrehajtásához feltétlenül szükséges... a folyamatos és teljes körű kommunikáció és az igények felmérése, szükség esetén a feladatok újrafogalmazása... A »szolgáltatók szolgáltatója« szlogen csak egy tevékenység típust fed a komplex feladatkörből, amelynek ki kell egészülnie egy mar-kás *kezdeményező* szereppel is...”

Azt hisszük, nemigen kell kommentár a fenti sorokhoz. A harmadik mondatba szervesen beilleszthető a következő passzus: Információt szolgáltat könyvtártudományi szakkönyvtárán, állománygyarapítási rendszerén (Új Könyvek) és országos könyvtári szaklapján, a minisztérium Könyvtári Osztályával, az Informatikai és Könyvtári Szövetségével, a Magyar Könyvtárosok Egyesületével közösen kiadott *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című orgánumán keresztül... Ugye beleillik, ugye helyén van így (is) a mondat és az üzenet? De más helyen is értelemszerű lenne a kiegészítés: hiszen vajon a folyamatos és teljes körű kommunikáció nem feltételezi-e a 3K intézeti „tulajdonát”. Vajon nem orgánuma-e, nem annak kellene-e lennie a 3K-nak a kezdeményezések vonalán? Csak azt mondhatjuk, de bizony! De érdemes lenne idézni az interjú egy másik részéből is, nem is tudunk ellenállni a kísértésnek: „Igen erős a kapcsolatunk a minisztérium Könyvtári Osztályával, szervezeti és szakmai kérdésekben rendszeres a konzultáció. Érdekeink kölcsönös kötődésben jelennek meg: amennyire szüksége van az intézetnek a stratégiai tervezésben, a fő irányvonalak meghatározásában a minisztérium segítségére és támogatására, legalább ilyen mértékben igényli a Könyvtári Osztály intézetünk háttér munkáját... Számítok a könyvtári szakmai szervezetek, elsősorban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség aktív támogatására is...”. Megint csak azt kell mondanunk, hogy ezek a mondatok is kiegészíthetők lennének (többek közt) a 3K-ra való célzásokkal, utalásokkal, a lapnak nemcsak az említésével, de a kapcsolatrendszerben elfoglalt helyének (hisz mind a három említett intézmény közreadója a 3K-nak) meghatározásával is.

Ritkán történik meg, hogy ami természetes, ami kézenfekvő, ami kívánatos, az meg is valósul. Nos, a 3K kolofonjának módosulása egy ilyen ritka eset megvalósulását jelzi, indexeli.

De mit jelent ez a 3K jövőjét illetően? Természetesen amiként az önreklámozás, úgy az ígérgetés sem kenyerünk. De az bizonyos, hogy a 3K olvasói ezentúl még jobban tájékozódhatnak az őket szolgáló Könyvtári Intézet munkájáról, szolgáltatásairól, kezdeményezéseiről, sokkal jobban bekapcsolódhatnak abba a könyvtári szakmai kommunikációba, amely persze a 3K nélkül is intenzíven folyik az Intézet

és a könyvtárak, az Intézet és a könyvtárosok között. És ennek csak elhanyagolható, mondhatni parányi (és külső, de talán nem külsődleges) jele lesz, hogy a 3K a jövőben rendszeresen közli majd a Könyvtári Intézet híreit.

Azt talán mondanunk sem kell, hogy a változásba nemcsak beleegyezett a 3K-t alapító másik három intézmény, de azt maximálisan helyeselték, örömmel előmozdították, és elégedetten nyugtázták is.

Reméljük, olvasóink véleménye, hozzáállása sem lesz más. Annál is inkább bízunk ebben, mert az eseményt, amelyről a fentiekben röviden beszámoltunk, Jókai egyik legszebb, ám egyúttal – sajnos – legkevésbé ismert regényének, Az élet komédiásainak módjára kettős befejezéssel látjuk el. Teoretikusabb hajlamú olvasóink figyelmét Hegel A szellem fenomenológiája c. munkájának klasszikus tézisére hívnánk fel: Identität der Identität und der Nichtidentität (az azonosság és a nem-azonosság azonossága); praktikusabb, földönjáróbb kollégáinknak pedig a francia bölcsességet ajánlanánk megfontolásra: Plus ça change, plus c'est la même chose (minél inkább változik, annál inkább ugyanaz marad). E kettős jelben búcsúznánk, és kívánunk mindannyiunk számára (még) jobb lapot (természetesen 3K-t) az új esztendőben, a 2002. évben. (VK)

„Megszületett” az első könyvtárosi PhD

A „rendes”, a kuhni értelemben vett normál tudományok önreflexiójára, saját diszciplínájuk tudományvoltára vonatkozó vizsgálódásokra és vitákra csak különös, kivételes helyzetekben szokott volt sor kerülni. A recens tudományelméletek és -filozófiák abszolút magától értetődőnek veszik, hogy az ún. tudomány előtti ismeretekből (vorwissenschaftliches Wissen) metodikai reflexió nélkül kerül sor a tudományos vizsgálódásokra és eseményekre. A reflexióra csak akkor kerül sor, amikor valamiféle válság üt be, paradigmaváltásra vagy úgynevezett Grundlagenproblemviszálykodásra jut a dolog, az adott diszciplína ügye. Nos, a könyvtártudományra (jobb lenne talán idézőjelben használni a kitéltelt) már a kezdetek kezdetén az önmeghatározás és tudományvolt-igazolás szinte mániákus keresése, kutatása, igazolása (stb.) volt jellemző. Ennek, ezeknek a vitáknak persze nemcsak „elméleti” jelentősége volt. Az azokban az időkben – szovjet mintára – létrejött működő tudománypolitika és tudományos minősítési procedúrák természetesen kizárták annak lehetőségét, még reményét is, hogy valaki könyvtártudományból lehessen, váljon kandidátussá vagy nagydoktorrá. Azok a kevesek, akik szakmánkból mégis tudományos minősítéshez, ranghoz jutottak, mintegy álnéven kerültek be a tudósok republikájába. Talán nem szükséges a neveket sorolni. Köztünk élnek, alkotnak, vitáznak ma is mindahányan szinte, szakmánk krémjéhez tartoznak. Mint tudósok azonban nem könyvtárosok (könyvtártudósok), hanem – például – az irodalomtudomány, a történelem, horribile dictu, esetleg a műszaki tudományok kandidátusai vagy doktorai. Hiába, no, nem sikerült, ezen a vonalon sem sikerült az áttörést elérni.

Ma ilyesféle viták nem dúlnak, jószerivel nincsenek is. Van, és egyre bőségesebben, egyre jelesebb eredményekkel tudományos igényű és szintű, az „igazi”, az akadémiai berkekből való tudományosság által is elismert könyvtári, könyvtárosi, informatikai (stb.) kutatás és kutatási eredmény, vannak lege artis szaktudományos dolgozatok, értekezések, szaktanulmányok és szakkönyvek, monográfiák – és immáron – kézikönyvek is. Időközben a tudományos minősítés rendszere, a régi, szovjet féle – összeomlott. Amint *Romsics Ignác* írja klasszikussá vált magyar történetében: „A képzés és továbbképzés struktúráját illetően az úgynevezett egyetemi doktori fokozat eltörlése, valamint az angolszász rendszerből átvett PhD bevezetése hozott változást. Utóbbi egyben az addigi kandidátusi fokozat helyébe is lépett, amelyet kiiktattak a magyar minősítési rendszerből. A PhD-fokozatra pályázó végzett diákok oktatása céljából az egyetemeken belül úgynevezett doktori iskolák alakultak.” Ám minősítési rendszer így, minősítési rendszer úgy, az azért megmaradt, hogy könyvtári témából, könyvtártudományból nem lehetett PhD-t szerezni. Akadtak, nem is kevesen, akik immáron az új rendszerben óhajtottak tudományos minősítést szerezni, el is jutottak a PhD-dolgozatig, annak megvédéséig, a PhD-cím megszerzéséig, ám – miként hajdanában – PhD-jük megnevezése *nem* tartalmazta a könyvtári jelzőt, nem utalt ilyen – úgy látszik nem létező – szakterületre. A tavalyi év végével azonban megszületett, mint beszámolómnak címe is utalt rá, az első „fecske”, az első *könyvtári* minősítéssel bíró PhD-fokozatú szakember, ha úgy tetszik tudós.

És akkor szóljunk igazi témánkról! *Sonnevend Péter* – mert hisz róla van szó –, lege artis elvégezte a doktori iskolát, meglépett minden, az ügy érdekében hivatalból kötelező lépést, levizsgázott mindenből, amiből ilyenkor kell és szokás, majd megírta PhD-értekezését, benyújtotta és végül, sikeresen, sőt nagyon sikeresen megvédte azt, minden szabálynak tökéletesen megfelelően. Summa cum laude címmel, a bírálóbizottság 98%-os – hallatlanul magas – szavazati arányával ítélte oda neki a PhD-fokozat.

Természetesen nem *Sonnevend Péter*t ünneplendő jött létre ez a cikk. E sorok írója úgy véli azonban, hogy ez első fecske számos okból is megérdemli az alaposabb bemutatást. Ez okok egyik elsősége, hogy nem olyasféle tudóspalántáról van szó, aki – elvégezvén az egyetemet – annak falai mögé kerülve, tanszéki oktatói munkája során mintegy kötelességszerűen kutatott is, majd kutatásai eredményeképp tudóssá vált, és ennek címbéli–rangbéli folyományaira is benyújtotta igényét. Nem. *Sonnevend Péter* – úgy véljük szakmánk nehézkes törvényeit és legbelső sajátosságait követve – *gyakorló* könyvtáros volt évtizedeken át, s elméleti–tudományos feladatai e gyakorlati munkásság (Országos Széchényi Könyvtárbeli osztályvezetői, főosztályvezetői, Pécsi Egyetemi Könyvtári főigazgatói ténykedés) folyományai voltak, abból nőttek ki szervesen. Ez a munka már igen korán összekapcsolódott az úgynevezett központi szolgáltatásokkal, így hát a PhD-disszertáció egészen természetesen kapta ezt a címet: *A könyvtári rendszer országos központi szolgáltatásai, különös tekintettel a dokumentumellátás biztosítására*. Nem szükséges ebben a témában otthon lennie senkinek ahhoz, hogy – ha könyvtáros – ne érezné, ne tudná, ne lenne képes maga is megfogalmazni, artikulálni, hogy napjaink és a közeljövő egyik alaptémájáról van szó, a dolgozat a mai (magyar, de nemcsak magyar) könyvtári problematika és kérdémezőny egyik legfontosabb metszetét ragadta meg, amely – ilyen vagy olyan fokon és formában – mindannyiunk ügye. A szerző gondosan regisztrálja és felmutatja, hogy miből és miként jött létre a modern, a *szolgáltató*

könyvtár, de azt is, hogy mit jelent, milyen síkjai, szférái és szintjei vannak ennek a szolgáltatáscentrikusságnak. Természetesen igen alaposan foglalkozik a mű a rendszer, a könyvtári rendszer miben- és milyenlétével is. „A dolgozat abból a hipotézisből indul ki, hogy az előző századfordulótól kezdődően a *könyvtári rendszerfejlesztés* a szakmai tevékenységek mind szélesebb területeit ölelte fel, miközben egyre hatékonyabban épített a gyorsan fejlődő technikai lehetőségekre. A könyvtári világ az elmúlt száz évben megteremtette *országos központi szolgáltatásait*. Mit jelent a könyvtári rendszer, s miként épülhetnek fel az országos központi szolgáltatások a mindenkori szükségletek és megoldási lehetőségek kettős függésében: ennek elemzését kínálja a dolgozat gondolati magva”. Természetesen arról szó sem lehet, hogy ezúttal és ehelyütt rekapituláljuk az értekezés akárcsak központi mondandóit is. Annyira azonban van terünk, hogy néhány aspektusát kiemeljük a munkának, annyit és úgy, hogy láthatóvá váljék, nem alexandrikus filozofémákról, a gyakorlattól, a könyvtári mindennapoktól, a könyvtárpolitikától (stb.) távoli, az ideák világában lebegő dolgokról van benne szó. A szerző a könyvtárak rendszeralkotó elemeit vette górcső alá, a rendszerelmélet szakmai alapjait vizsgálta, úgy találván, hogy „hat alkotóelem: azaz *gyűjtemény+könyvtáros+olvasó+fenntartó+szolgáltatás+infrastruktúra* folytonosan és dinamikusan változó összhangja teremti meg a modern könyvtár eredményes működésének feltételeit”. Ennek kapcsán az egyik opponens, *Tószegi Zsuzsanna* parázs kis vitát is generált, szólván annak különösségéről, hogy egy, a *szolgáltató* könyvtárat és a szolgáltatást elemző dolgozat miképp épülhet egy olyan modellre, amelynek első tagja *nem* a szolgáltatás, hanem a gyűjtemény. E vitának az ismertetésében sem mélyedhetünk el, de azt olvasóink is nyilván sejtik, hogy itt nem sorrendiségről, hanem különböző, egyként dinamikus és holisztikus modellek – a végén persze egy irányba mutató – koncepcióbeli eltéréseiről van szó. Amiként valami ilyesmit láttunk szimulálódni akkor is, amikor *Tószegi Zsuzsanna* (ő volt a sokkal harciasabb opponens, *Rózsa György* nem a részmodellekkel vitázott, az ő bírálata a legnagyobb, szinte már történet- és kultúrfilozófiai perspektívákat vetítette a hallgatóság elé) azt kérdezte, hogy „Sonnevend Péter miért információs, irányítási és fejlesztési *háttérként* kezeli a könyvtár fenntartóját csakúgy, mint a központi szolgáltatások szempontjából talán legfontosabb szakmai irányítást, vagyis a könyvtárpolitikát?”. Sonnevend Péter válaszat erre a kérdésre – most – eltitkoljuk olvasóink elől. Világossá fog válni álláspontja majd abból a hosszabb passzusból, amelyet a disszertáns az opponenseknek válaszolva legutoljára hagyott, engedve (látszólag szívesen) annak a kíváncsúnak is, hogy véleményét bővebben, ezúttal már nem szorosan az értekezés problémakörénél maradvá fejtse ki.

A vita természetesen a legmagasabb szakmai–tudományos szinten folyt, de a gyakorlati kérdések, illetve a gyakorlatból való kinövés és az az igény, hogy a tudományos eredmények közelesen már a gyakorlatot szolgálják, az opponensektől sem voltak idegenek. Ezért is véli úgy e sorok szerzője, hogy az ilyen viták anyagát nemcsak érdekes és érdemes, de szükséges is lenne teljes terjedelmükben közzétenni. (Témánként változó orgánumban, a *Könyvtári Figyelőben* vagy a TMT-ben, természetesen nem az amúgy is helyszűkében szenvedő és korántsem tudományos lapokban, mint amilyen a 3K is.)

A disszertáció egyik legtanulságosabb (és leginkább életbe, a könyvtárak életébe vágó) koncepciója a hatékony dokumentumszolgáltatás többlépcsős modell-

jének felvázolása volt. E lépcsőket a következőképp foglalta össze a szerző, persze igen röviden, inkább csak utalásszerűen (a dolgozat maga éppenséggel nem takarékoskodott az igen fontos részletekkel sem): „a szakterületileg vagy más metszetben kirajzolódó gyűjtési határok tisztázása, az országos gyűjtési kooperáció, melynek számos európai és amerikai modelljét ismerjük... újabban e törekvések érthető módon felölelik a digitális (hálózati) dokumentumok körét is...; a résztvevő intézmények széles köre esetében a központi katalógus (országos lelőhelyjegyzék) megvalósítását, építve a mind korszerűbb technikára; a szolgáltatás eredményét kifejező könyvtárközi kölcsönzést, illetve ennek modern, kiterjesztett értelmű változatát, a dokumentumszolgáltatást”.

Ebben a metszetben talán láthatóvá vált már, miről is volt szó a dolgozatban is, a vitában is. Külön is érdemes azonban – legalább töredékesen – bemutatni azokat a válaszokat, amelyeket Sonnevend Péter Tószegi Zsuzsanna külön föltett, általános érvényű kérdéseire adott. (A kérdéseket eredetileg maga a disszertáns tette fel saját magának, opponense azonban úgy vélte – mintegy keresztbe metszve a dolgozat szempontrendszerét –, hogy ezek külön megvilágítása is igen fontos lehet. Természetesen igaza volt Tószegi Zsuzsannának.)

Sonnevend Péter a következőképp „szintetizált”: „A tudományos kommunikáció (konferenciaszervezéstől lapkiadáson keresztül információs szolgáltatásig) a XX. század végére fejlett, hatalmas, pénzigényes, »rámenős«, egyre növekvő arányban profitorientált iparággá változott. A fejlett régiók erőinek versengése – profitért, piacért, szürkeállományért, a mass mediában való jelenlétért stb. – egyre kíméletlenebb formát ölt. Sarkítva a képet: nem a humboldti egyetemes tudomány, hanem a gatesi profitmaximálás igénye nyomja rá világunkra bélyegét... A könyvtári szolgáltatások e világban képletesen »többlépcsős rakétaként« jelennek meg számomra. Az első fokozat a legszélesebb rétegeket éri el, vagy a másik oldalról még mindenki számára látható, s e fokozat majdnem kizárólag ingyenesen adja azt, amit képes adni. A második fokozat a felsőoktatás és szélesebb értelemben vett kutatás szférája, ahol a hagyományos könyvtári szolgáltatások mind jobban keverednek az új dokumentációs–információs eljárásokkal és technikákkal, nem feledve a térítéseket sem. A harmadik fokozat a legkeményebb versenyt idézi, ez már – a rakéta-képnél maradva – »áttöri a megszokott könyvtári gravitáció« határát. Csak a legjobbak és leggazdagabbak tudják a fejlesztésben élenjárók szintjét követni, az ehhez szükséges információt megfizetni. A szakma 5–10 éves ciklusokban úgy strukturálódik át, hogy mind erőteljesebbé válik a második, majd a harmadik fokozat szerepe, befolyása... Nem egyes könyvtárak számítanak már: könyvtári együttesek, azaz rendszerek kellene, összegzett erőforrásokkal, aminek számomra legjobb realizálása az OCLC vagy a PICA. Ezeknél nincs előre elhatározott – s ezért óhatatlanul elmeredő – gyűjteményi »kooperáció«, viszont van a mindennapokban érvényesülő – minden intézményi döntést optimalizáló – tájékozottság... Az együttműködők rugalmasan választhatnak konzorcionális együttműködések – beszerzések és szolgáltatások – között... A dokumentumszolgáltatás a hagyományos állománygyarapítás és – a könyvtárközi kölcsönzés mellett és után mind markánsabb szerephez jut... Mind több dokumentumot kell mind több felhasználóhoz mind gyorsabban, voltaképpen azonnal eljuttatni: ez pedig csak hálózaton keresztül történhet. Az új civilizációs minimum pedig a tizenévesek számára ezt jelenti: csiszolt olvasási–dekódolási készség...+kitűnő informá-

cio- és kommunikációtechnológiai készség+erős angol tudás. Ha a társadalomfejlődés nálunk is érvényesíti e trendet, akkor a könyvtáraknak minden korábbinál gyorsabban kell egész működés módjukat újragondolni, újraalakítani... Személyes véleményem úgy fogalmazható meg [e profitorientált, térítéses, de nonprofit illetve ingyenes könyvtári szolgáltatások vitájában], hogy a demokrácia és a relatív jólét terjedése egyfelől, a könyvtári-információs szolgáltatások rohamosan növekvő ráfordításai másfelől, logikusan vetik fel a nonprofit jellegű költségtérítés gondolatát. Már csak azért is, hogy a felhasználó érzékeny legyen a szolgáltatás egészének költségeire, amely érzékenység a használat bizonyos moderálásával járhat, s végső soron közös érdekeltségi háló kialakításához vezethet. E közös érdekeltség pedig a jobb minőség irányába mutathat... Az ötödik kérdés a könyvtár tényleges jövőjét firtatja... Az OCLC és a PICA együttesen a Gutenberg-galaxis választékának ma holnap 70–80%-át lefedi, eközben az OCLC által forgalmazott dokumentumok több mint fele hálózati úton, elektronikus formában került a felhasználó elé... A nyilvános könyvtári dokumentumhasználat legalább 50 milliós nagyságrendjéhez képest a »hagyományos« könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás pár száz ezres nagyságrendje szinte eltörpül (s nem is nagyon növekszik)... A könyvtár is valami többlepcsős rakéta formáját öltheti a közeljövőben... Egy szerre kell a múlt megszokott és méltán népszerű értékeit és szolgáltatásait nyújtania... a jelen változatos lehetőségeit közvetítenie, s a jövő hálózati-globális üzemmódjára felkészülnie, abból ízelítőt nyújtania. A gyűjteménytől a hozzáférés felé. általában ezt a fejlődési utat elemzik a legjobb szakértők. A használóbarát, szolgáltatáscentrikus, de mégis nem csekély mértékben statikus gyűjteménytől, az együttműködő rendszerbe kapcsolt, információszolgáltató, a hálózatok világában hatékonyan eligazodó, önmagát tájékoztató-közvetítői szerepben definiáló új könyvtári szerep felé.”

Lehet, az utolsó passzusok, netán néhány korábbi is, kevésbé tudományosnak tűnnek a könyvtári szakirodalmat gyakorta forgató olvasónak. Csakhogy, és ez a cikk műfajából nyilvánvaló, mi ezúttal nem azokat az utakat jártuk és járattuk be olvasóinkkal, amelyeket Sonnevend dolgozata maga bejárt. Az eredményekből villantottunk fel néhányat. Ezek – mint más tudományok esetében is – sohasem lehetnek „vadatújak” (vagy ha igen, annál rosszabb rájuk és szerzőjükre nézve). Ám azt talán sikerült érzékeltetnünk, hogy a kemény – és immáron az akadémiai-egyetemi világ által is elismert, saját műfajában elismert – tudománynak van mondandója legnapibb, leginkább banauzikus problémáink tárgykörében is.

Annak idején, hogy Sonnevenddel szóljunk, a humboldti tudomány- (és oktatási) eszmény uralma idején mindenki ismerte a nagy római történész és mítoszgyártó, Livius munkáit. Elég lenne talán csak annyit ideírnom, hogy Longus post me ordo est idem potentium decus, vagyis, hogy sokan fognak még pályázni erre a dicsőségre. Mucius Scaevola mondotta ezt a Rómát ostromló etruszk királynak, akinek meggyilkolására ment az ellenséges etruszk táborba, és elfogása, valamint a legendás hőstett, kezének önkéntes elégetése után nyilatkozott így. E sorok írója reméli, hogy Sonnevend Péter is elmondhatja: Longus post me... Ha talán háromszázra – úgy hirtelen – nem is lenne szükség (Mucius Scaevola ennyi kövételére fölesküdtötről tudott). (VK)

Kedves könyvtáros barátom, aki velem együtt élted meg az elmúlt 10–12 évet, megtanultad a következőket:

- ✓ „kezelni az önkormányzatodat;
- ✓ tudsz már beszélni és beszélgetni a politikusaiddal;
- ✓ közéletet élsz, rendezvényeket szervezel és rendezvényekre jársz;
- ✓ megtanultad az információs technológiát, a számítógép kezelését;
- ✓ gépesítetted a könyvtári munkafolyamatokat;
- ✓ tudsz keresni az interneten és a CD-ROM-adatbázisokban;
- ✓ tudsz dolgozni Wordben, Excelben, e-mail-ezel, s lassan értesz már a Power Pointhoz;
- ✓ ambíciód, hogy legyen honlapod, lehetőleg friss információkkal;
- ✓ több forrásból szerzeményezel, könyvkereskedőtől könyvkereskedőhöz járva keresed a legnagyobb kedvezményt;
- ✓ lassan megtanulsz naponta dönteni, mit vegyél az évi tízezer címből;
- ✓ a források megteremtése érdekében rendszeresen pályázol, és egyre jobbakat írsz; megtanultál mögé reális költségvetést készíteni;
- ✓ a pályázatot precízen megvalósítod, majd még precízebben elszámolsz, gyártod a számlamásolatokat, bankkivonat-másolatokat, s kiváló szakmai beszámolót írsz;
- ✓ rendszeresen továbbképzedsz magad, természetesen szervezeten, s alkalmanként (mondjuk hetente) eljársz egyéb képzésekre, szakmai rendezvényekre;
- ✓ szervezed az ODR-t és a könyvtárközi kölcsönzést;
- ✓ próbálsz nemzetiségi könyvellátni;
- ✓ felelősséget érzel a köteles példányok begyűjtéséért;
- ✓ fontosnak tartod a minőségbiztosítást, és kacérkodszt bevezetésének gondolatával;
- ✓ szakfelügyelsz, vizsgálsz és segítesz;
- ✓ új és új szolgáltatásokon töröd a fejed, igyekszel pénzeseket találni;
- ✓ van British Council-sarkod, EU-s polcod, sarkod, részleged;
- ✓ van közhasznú szolgáltatásod és helyismereti gyűjteményed és lelkiismeret-furdalásod, hogy nincs elég mélyen feltárva;
- ✓ szolgáltatatsz nem hagyományos hordozókat, CD-t, CD-ROM-ot és DVD-t, és közben fél szemed a jogvédőkön van;
- ✓ fénymásolsz és faxolsz;
- ✓ reggeltől estig igyekszel lelkiismeretesen kiszolgálni az olvasóidat, illetve már használóidat;
- ✓ és könyvtáros közéletet élsz – szervezeten, annak minden adminisztrációjával;
- ✓ végigcsináltad az elmúlt 10 év minden változását, alkalmazkodtál; miközben a szorzód csak 1.20.

Mégis mitől tudsz újra és újra akarni, lelkesedni, dolgozni?

Biczák Péter

(Elhangzott 2001. november 29-én a Közkönyvtári Egyletnek a FSZEK-ben megtartott Közgyűlésén.)